

Cilt/Volume 2, Sayı/Issue 4, Temmuz /July 2020, ss. 373-380.

Geliş Tarihi–Received Date: 25.05.2020 Kabul Tarihi–Accepted Date: 07.07.2020

ARAŞTIRMA MAKALESİ – RESEARCH ARTICLE

XVII. VE XVIII. YÜZYIL OSMANLI DEVLETİNDE ANKARA MAHALLELERİ

ŞEYMA YAPICI\*

ÖZET

Şehirler, nüfus bakımından köy ve kasabalardan daha kalabalık olan yerleşim yerlerinin oluşturduğu mekânlardır. Bunun yanında şehir demek çevresinden beslenen ve çevresini de besleyebilen demektir. Şehir kelimesinin anlamını tam anlamıyla taşıyan Ankara, tarihi çok eskilere dayanan önemli bir şehirdir. Anadolu'nun merkezinde bulunmasından ötürü ticaret ağının önemli bir yerinde bulunmuş, ayrıca yüksekçe bir tepede kurulması da savunmasını kolaylaştırdığından tarih boyunca dikkatleri üzerinde toplamıştır. Osmanlı Devleti'nde bir süre Anadolu eyalet merkezliği yapmıştır. Osmanlı Devleti'nde şehirler, çeşitli sebeplerden ötürü birbirine daha yakın olanların birlikte yaşamak istemeleri sonucunda mahallelere ayrılmışlardır. Ayrılan mahalleler, merkezde bir cami ya da kilisenin etrafında şekillenmiştir. Yönetim içerisinde mahalle en küçük birimi teşkil etmektedir. Mahallenin başında kadı tarafından atanmış imamlar bulunmaktadır. İmamların mahallelerdeki etkinlikleri, muhtarlık kurumu kuruluncaya kadar devam etmiştir. Muhtarlık kurumunun kurulması ile beraber dinî görevli olarak mahallelerdeki görevleri sürmüştür. Mahalleleri kimi zaman aynı dinî gruba mensup insanlar, kimi zamanda aynı meslek gruplarından olan insanlar kurmuşlardır. Osmanlı'da aynı zamanda mahalle demek birbirinden sorumlu bir topluluk da demektir. Ankara'da bahsettiğimiz sebeplerle mahallelere ayrılmıştır. Bu mahallelere zamanla başka mahalle isimleri eklenmiş bazıları da yok olup gitmiştir. Bu çalışmada Ankara'dan bahsedilerek Özer Ergenç'in "XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya" adlı eserinde 1601 yılına ait Ankara mahalle isimleri ve 1720-1722 kadı sicilinde geçen mahalle isimleri karşılaştırmalı olarak verilecektir.

**Anahtar Kelimeler:** Şehir, Mahalle, Osmanlı Devleti, Ankara.

**ANKARA NEIGHBORHOODS IN THE 17TH AND 18TH CENTURY OTTOMAN STATE**

**ABSTRACT**

The city is the place formed by settlements that are more crowded than villages and towns in terms of population. In addition, the city means that it can benefit from around and can also benefit its surroundings. Ankara, which carries the meaning of the city literally, is an important city whose history dates back to very old times. Due to its location in the center of Anatolia, it has been at an important place in the trade network, and it has also attracted attention throughout history as its establishment on a high hill facilitates its defense. Ankara was the center of Anatolian province for a while in the Ottoman State. In the Ottoman State, cities were divided into neighborhoods for various reasons and as a result of those who were closer to each other wanted to live together. The separated neighborhoods are shaped around a mosque or church in the center. The neighborhood constitutes the smallest unit within the administration. There are imams appointed by the Kadı at the head of the neighborhood administration. The activities of the imams in the neighborhoods continued until the village headman was established. With the establishment of the village headman, his duties as a religious officer continued in the neighborhoods. Sometimes people from the same religious group, and sometimes people from the same professions established the neighborhoods. In the Ottoman, it also means a neighborhood, which means a responsible community. Ankara is divided into neighborhoods for the reasons that have mentioned. New neighborhood names have been added to Ankara neighborhoods over time, and some have disappeared. In this study, Ankara neighborhood names of 1601 that were mentioned in the work of Özer Ergenç titled "Ankara and Konya in the XVI century" and the neighborhood names of 1720-22 will be given comparatively.

**Key Words:** City, Neighborhood, Ottoman State, Ankara.

\* Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, E-Posta: [seymayapc27@gmail.com](mailto:seymayapc27@gmail.com).

## GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nde yönetimin kolaylaşması, güvenliğin ve adaletin sağlanması için büyük bir teşkilatlanma sağlanmıştır.<sup>1</sup> Osmanlı Devleti'nde taşra idaresi aşağıdan yukarıya köy (karye), nahiye, kaza, sancak (liva) ve eyalet şeklinde teşkilatlanmıştır. Kendine bağlı köylerle beraber nahiyelerin birleşmesi ile kazalar, kazaların birleşmesiyle sancaklar, sancakların birleşmesiyle de eyaletler oluşmuştur. Kazalarda yönetici sınıf olarak kadı, alaybeyi ve subaşılar bulunmuştur. Kadılar askerî olmayan şer'î ve hukukî işlerden sorumlu tutulurken aynı zamanda da belediye, adliye işleri, hükümet tarafından merkezden istenilen şeylerin temini ve tedarikinden de sorumlu olmuştur. Subaşı ise kazanın güvenliğini asayişini sağlamakla görevlendirilirken, askerî meseleler de alaybeyinin yetkisine verilmiştir. Kazaların birleşmesi ile oluşan sancaklar ise sancakbeyi adı verilen kişi tarafından kanun ve nizamlar çerçevesinde idare edilmişlerdir. Sancakların birleşmesiyle oluşan eyaletler (beylerbeylik) ise beylerbeyiler veya buna eşit değerde mir-i miranlar tarafından idare edilmişlerdir. Beylerbeyilerin, kendi bölgesinde hükümdarın temsilcisi olarak, beylerbeyi divanında askerî hususlara ait meseleleri çözmek, tımar tevcihi ve tarakkîlerini yürütmek gibi görevleri olmuştur.<sup>2</sup> Ankara da Osmanlı döneminde bu teşkilatlanmanın önemli bir parçası olmuştur.

Ankara, tarih boyunca pek çok (Frigler, Hititler...) uygarlığa ev sahipliği yapmıştır.<sup>3</sup> Yapılan kazı ve sondaj çalışmaları sonucunda şehrin ilk olarak Frigler tarafından kurulduğu (M.Ö. VIII-VII. yüzyıl) ortaya çıkarılmıştır.<sup>4</sup> Ardından Galatlar'ın şehre hâkim olduğu bilinmektedir. Galatlar'ın arkasından Ankara'ya Romalılar hâkim olmuştur. 1071 Malazgirt Savaşı'yla Anadolu'nun kapılarının Türklere açılmasıyla Ankara şehri, Selçuklular'dan Danişmendî Hükümdarı Emir Gazi tarafından 1127 yılında kesin olarak fethedilmiştir. 1354 yılında da Osmanlı topraklarına katılmıştır.<sup>5</sup>

Şehir ve kasabalar, kırsal alanlardaki yerleşimlere göre daha fazla nüfusu barındıran aynı zamanda da kırsal alandaki yerleşim yerlerinden daha geniş alanları kaplayan yerlerdir. Şehirlerin önemli özelliği, çeşitli açılardan farklılaşmış grupların (din, inanç, meslek vs.) farklı alanlarda müşterek yaşamlarından dolayı mahallelerden oluşmasıdır.<sup>6</sup> Bir şehrin onu çevreleyen bölge ve diğer kasabalarla iletişim halinde olmadığı sürece var olması mümkün değildir. Kalabalık şehirlerin özellikle yiyecek ihtiyacını karşılamak için çevresi oldukça büyük önem taşımaktadır. Bir şehri çevre bölgelerinden bağımsız değerlendirmek imkânsızdır.<sup>7</sup>

Osmanlı şehirinde mahalle, birbirini tanıyan, sosyal dayanışma içerisinde olan kişilerin oluşturduğu bir topluluğun yaşadığı yerdir.<sup>8</sup> Dini bir yapının etrafında toplanma veya aynı meslekten olan zanaatkârların bir araya gelmeleri, ya da aynı din, mezhep ve ırktan olanların bir arada yaşama arzuları sonucunda mahalleler oluşmuştur.<sup>9</sup> XV. ve XVI. yüzyıllardaki tahrir defterlerinde Hristiyanlar, Müslümanlardan ayrı olarak "cemaat-i gebran" şeklinde yazılmışlardır. Bu durum Müslüman mahallelerinde hiç gayrimüslim olmadığı anlamı taşımamaktadır.<sup>10</sup> Ankara, tüm bu özellikleri yansıtan tipik bir Türk şehridir.<sup>11</sup>

Ankara tarihin hemen her döneminde yüksek bir tepe üzerinde müstahkem bir yerleşme alanı olarak önem taşımıştır. Coğrafi olarak Anadolu'nun ortasında bulunmasının yanı sıra korunaklı bir tepede kurulmuş olması ve çevresindeki tarım alanları, kır yerleşmeleri ile olan ilişkileri Ankara'nın Osmanlı Devleti'ndeki önemini açıkça göstermektedir.<sup>12</sup>

Ankara'da tımar sistemi uygulanmış ve şehir 1462 yılına kadar Anadolu eyaletinin paşa sancağı merkezliğini yapmıştır. Bu tarihten sonra eyalet merkezi Kütahya'ya taşınmış, Ankara da sancak durumuna gelmiştir.<sup>13</sup>

<sup>1</sup> Hülya Taş, *XVII. Yüzyılda Ankara*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014, s.29.

<sup>2</sup> Yusuf Halaçoğlu, *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilâtı ve Sosyal Yapı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014, s.85-87.

<sup>3</sup> Taş, *age*, s.105.

<sup>4</sup> Sargon Erdem, "Ankara", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.3, İstanbul 1991, s.201.

<sup>5</sup> Rifat Özdemir, *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1986, s.21.

<sup>6</sup> Taş, *age*, s.7.

<sup>7</sup> Suraiya Faroqhi, *Osmanlı Şehirleri ve Kırsal Hayatı*, çev. Emine Sonnur Özcan, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2018, s.15.

<sup>8</sup> Özer Ergenç, "Osmanlı Klâsik Düzeni ve Özellikleri Üzerine Bazı Açıklamalar", *Osmanlı Ansiklopedisi*, C.4, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s.33.

<sup>9</sup> Özdemir, *age*, s.75.

<sup>10</sup> Mübahat S. Kütükoğlu, *Osmanlı'nın Sosyo-Kültürel ve İktisâdî Yapısı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2018, s.24.

<sup>11</sup> Özdemir, *age*, s.75.

<sup>12</sup> Taş, *age*, s.105.

<sup>13</sup> Taş, *age*, s.29.

## 1.Osmanlı Devleti Döneminde Ankara

Ankara, 1354 yılında Orhan Gazi'nin oğlu Süleyman Paşa tarafından Osmanlı topraklarına katılmıştır. 1402'de Yıldırım Bayezid ve Timur'un savaşına sahne olan Ankara, Timur'un Anadolu'dan çekilmesi ile Çelebi Mehmed'in hâkimiyetine girmiştir.<sup>14</sup>

Şehir ve kasabalar büyük oranda, su kullanımını sebebiyle nehir vadileri boyunca kurulmuşlardır.<sup>15</sup> Ankara, İç Anadolu'nun kuzeybatısında, Sakarya Nehri'nin kollarından akan Ankara Çayı'nın geçtiği ova üzerinde yer almaktadır. Anadolu'nun ortasında, Hatib Çayı'nın (Bentderesi) kenarında ve savunmaya uygun bir tepede bulunmuş olması eskiden beri kervan yollarının uğrak noktalarından biri olmasını sağlamıştır. Bu özelliği Osmanlı döneminde de devam etmiştir. Pek çok kervanın uğrak yeri olması zaman zaman dikkatleri üzerinde toplamasına ve saldırıya uğramasına sebep olduğu gibi kimi zaman da sükûn içinde gelişmesini sağlamıştır.<sup>16</sup>

Osmanlı Devleti'nde Ankara şehrinin görünümüne Kale (Hisar) egemendir.<sup>17</sup> Kale, şehrin merkezi ve en kalabalık yeridir. Kale ve çevresinde önemli iş, ticaret ve sanat yerleri bulunmakta ve bu sebeple civardaki mahallelerin de alan bakımından küçük olsalar da nüfus bakımından yoğun olduğu görülmektedir.<sup>18</sup> Kale dışında Ankara şehri iki bölümden oluşmuştur. Kale ve şehrin en eski kesimleri olan Bedesten, Hanlar Bölgesi ve Uzun Çarşı'nın bir kısmı *Yukarı Yüz*, bugünkü Anafartalar Caddesi'nin altında kalan ve Hacı Bayram Camii'nden Karacabey Külliyesi'ne kadar uzanan kısım ise *Aşağı Yüz* olarak isimlendirilmiştir. Bu tanımlar Cumhuriyet Dönemine kadar aynen devam etmiştir.<sup>19</sup>

Ankara, Osmanlı idaresine girdikten sonra aynı adlı sancağın merkezi olmuştur. 1462'ye kadar Anadolu Eyalet merkezliği yapmış, bu tarihten sonra eyalet merkezi Kütahya'ya taşınsa da XVI. yüzyılda şehzadelerin Kütahya'da ikametleri üzerine beylerbeyi Ankara'da oturmuş ve böylece zaman zaman yeniden eyalet merkezi durumuna gelmiştir. XVI. yüzyılda Ankara sancağı merkez kazadan başka Murtazaâbât, Çubuk, Ayaş, Bacı ve Yabanâbât, kazalarından meydana gelmektedir.<sup>20</sup>

Ankara XVII. yüzyılın başlarında Anadolu'nun diğer şehirleri gibi celali saldırılarına uğramıştır. Bu sebeple Ankaralıları "*Tavilden ayrılan eşkiyâ havfından kendü malları ile bir sur binâ*" itmişleridir. Bu sur şehri bütünüyle kaplamıştır. Doğuda Ayvancıklar'dan başlayarak Cenabi Ahmed Paşa Camii'ni de içerisine alarak Karacabey İmâretini geçerek, Hâcet Depesi'ne buradan da Namazgâh'a uzanmıştır. Namazgâh'dan Araba Pazarını çevirerek Tahte'l-kal'a'nın altından Hacı Bayram'a oradan da Debbağhâne'ye ulaşan bu suru Ankaralıları kendi imkânları ile yapmışlardır. Bu sura duyulan ihtiyaç Ankara'nın önemli bir ticaret şehri olmasından kaynaklanmıştır.<sup>21</sup>

Sicil kayıtları ve Ankara'ya uğramış bazı seyyahların eserlerine ve içerisindeki resim ve krokilere bakıldığında şehri saran surun belli başlı üç kapısının olduğu bilinmektedir. Bunlar, *Cenâbi kapısı*, *Doğan Bey zâviyesi* yakınındaki kapı ve *Araba Pazarı* kapısıdır.<sup>22</sup> Osmanlı Devleti'nde Ankara şehrinin genel olarak yapısı zamanla genişleme gösterse de genel olarak bu çerçevede incelenmektedir.

## 2.Ankara Mahalleleri

Mahalle teriminin Osmanlı için üç temel anlamı vardır. Bunlardan ilki şehir ve kasabalarda benzer özellikler taşıyan kişilerin birlikte yaşamlarını sürdürdükleri bir mekândır. İkinci anlamı bir ölçüde birbirinden sorumlu ve sosyal dayanışma içindeki kişilerce oluşan cemaattir. Son anlamı ise tahrir defterlerinde isimleri yer alan ve vergi vermekle yükümlü olan kişilerin oluşturduğu topluluktur. Zaman ve zemine göre bu üç anlam birbirinin yerini almıştır.<sup>23</sup>

Yapılan evlerin birbirine doğrudan penceresinin bulunmadığı, bahçelerinin duvarla çevrili olduğu bu evler, toplumun en küçük birimini oluşturan ailenin yaşam alanını oluşturmaktadır. İç içe olsalar da şehrin mahalleleri birbirinden kesin hatlarla ayrılmıştır.<sup>24</sup>

Osmanlı şehrinde mahalle bir yönetim birimidir. Vergi vermekle yükümlü olan reâya buldukları mahallelere göre tahrir defterlerine kaydedilmişlerdir.<sup>25</sup> En küçük idari birimleri oluşturan mahallelerin başında

<sup>14</sup> Halil İnalcık, *Devlet-i 'Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2009, s.60-74.

<sup>15</sup> Faroqi, *age*, s.20.

<sup>16</sup> Özer Ergenç, *Osmanlı Klâsik Döneminde Kent Tarihçiliğine Katkı: XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, Ankara Enstitüsü Vakfı Yayınları, Ankara 1995, s.15-22.

<sup>17</sup> Mehmet Tunçer, *Ankara Şehir Merkezi Gelişimi (14.-20. YY)*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001, s.25.

<sup>18</sup> Jülide Akyüz, *Ankara'nın Bütüncül Tarihi Çerçevesinde XVIII. Yüzyılda Ankara* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2003, s.69.

<sup>19</sup> Tunçer, *age*, s.25-26.

<sup>20</sup> Rifat Özdemir, "Ankara (Osmanlı Devri)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.3, İstanbul 1991, s.207.

<sup>21</sup> Taş, *age*, s.106-107.

<sup>22</sup> Ergenç, *age*, s.16.

<sup>23</sup> Taş, *age*, s.17.

<sup>24</sup> Ergenç, *age*, s.33.

## XVII. VE XVIII. YÜZYIL OSMANLI DEVLETİNDE ANKARA MAHALLELERİ

imamlar bulunmaktadır. İmamlar mahallenin yöneticisi ve temsilcisi olarak kadı tarafından atanmaktadır.<sup>26</sup> İmamlar, cemaate namaz kıldırmanın yanı sıra mahalleyi ilgilendiren bütün işlerle yakından ilgilenmektedirler. Mahallemde yaşayan insanların aralarındaki küçük problemlerin çözülmesinden, mahallenin düzeninden sorumludurlar.<sup>27</sup> Bir kimsenin mahalleye yerleşebilmesi için mahalle sakinlerinden birinin ve imamın kefaleti şarttı. İmamın en önemli görevi mahalle halkına vergilerin paylaşılması ve toplanması işini yürütmektir.<sup>28</sup> Bu durum XIX. yüzyıla kadar böyle devam etmiştir. 1829 yılından itibaren muhtarlık teşkilatının oluşturulması ile birlikte imamların mahallemde sadece dinî liderliğe sahip olduğu bilinmektedir.<sup>29</sup> XIX. yüzyılın ilk yarısına kadar Müslüman mahallelerinin sorumlu yöneticisi imam, gayrimüslim mahallelerinin yöneticisinin ise haham veya papaz olduğu bilinmektedir.<sup>30</sup>

Osmanlı mahalleleri genellikle cami ve kilise etrafında şekillenmiştir. Eğitim ve altyapı gibi konularda da mahalle, kendi ihtiyaçlarını karşılayabilecek durumdadır.<sup>31</sup> Mahallenin güvenlik işlerinden, beylerbeyi ve sancakbeyi tarafından, kadının güvenlik yardımcısı olarak atanan subaşı sorumludur. Şehrin imar düzeninin denetiminde ise mimarbaşı kadının başyardımcısıdır.<sup>32</sup>

Merkezden uzaklaştıkça mahallelerin alansal olarak genişlediği, nüfus itibarıyla da nispeten azaldığı istisnalar olsa da görülmektedir.<sup>33</sup> Kale dışındaki Buryacı, Kattanin, Erzurum, Kebkebur-ı Zimmi, Keyyalin, Eşenhor, Leblebici, Molla Büyük, Teke Ahmed mahalleleri büyük mahallelerdir.<sup>34</sup>

Osmanlı şehirlerinde gayrimüslimlerin (Rumlar, Ermeniler, Yahudiler) genellikle ayrı mahallelerde bir arada oturdukları gibi aynı meslek grubuna mensup kişilerin de meslek isimlerini taşıyan mahallelerde oturdukları bilinmektedir.<sup>35</sup> Gayrimüslimlerin genellikle ayrı mahallelerde oturmaları demek Müslüman mahallelerinde hiç oturmadıkları anlamına gelmemektedir. Zaman zaman her iki cemaatin de birlikte yaşadığı mahalleler az değildir.<sup>36</sup> Ankara'da mahalle isimlerinin zaman zaman değiştiğini, bazılarının unutulduğunu, bazı mahalle isimlerinin de zamanla eklendiği görülmektedir.<sup>37</sup> Tüm bunlar dikkate alındığında, Özer Ergenç'in 17. yüzyılda bahsettiği Ankara mahalleleri ile 1720-1722 yıllarına ait kadı sicilindeki isimler karşılaştırıldığında çok da büyük farklılıklar olmadığı görülmektedir.

1601 Ankara Mahalle İsimleri	1720-1722 Ankara Mahalle İsimleri
Ahî Hacı Murad	Ahî Hacı Murad
Tulî	Tûlice
Halife Bayezid	Halife Bâyezîd
Leblebici	Leblebici
Helvayî	Helvâyî
Mürûrî	Mürûrî
Ya'kub Harrat	Ya'kub Harrât
Hacı Halil	Hacı Halil
Kureyş	Kureyş
Hâce Paşa	Havâce (Hoca) Paşa
Ali Bey	Ali Bey
Hallâc Mahmud	Hallâc Mahmûd
Ürgüb	Ürgüb
Buryacı	Buryacı
Kattânîn	Kattânîn
Rüstem Na'âl	Rüstem Na'âl
Debbâğîn	Debbâğîn

<sup>25</sup> Ergenç, *agm*, s.147.

<sup>26</sup> Ahmet Tabakoğlu, "Osmanlı İçtimâi Yapısının Ana Hatları", *Osmanlı Ansiklopedisi*, C.4, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s.27.

<sup>27</sup> Musa Çadırcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2013, s.40.

<sup>28</sup> Ali Murat Yel, Mustafa Sabri Küçükbaşcı, "Mahalle", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.27, Ankara 2003, s.325.

<sup>29</sup> Kütükoğlu, *age*, s.23.

<sup>30</sup> Yel ve Küçükbaşcı, *agm*, s.325.

<sup>31</sup> Ahmet Tabakoğlu, *Türk İktisat Tarihi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2005, s.173.

<sup>32</sup> Tabakoğlu, *agm*, s.27.

<sup>33</sup> Taş, *age*, s.112.

<sup>34</sup> Akyüz, *agt*, s.69.

<sup>35</sup> Ergenç, *age*, s.145-146.

<sup>36</sup> Kütükoğlu, *age*, s.24-25.

<sup>37</sup> Özdemir, *age*, s.76.

Çakırlar	Çakırlar
Ya'kub Na'âl	Ya'kub Na'âl
Tiflisî	Tiflis
Hacı İvâz Haddâd	Hacı İvâz
Belkıs	Belkıs
Şemseddin	Şemseddin
Hankâh	Hânkâh
Ahî Ya'kub	Ahî Ya'kub
Bostanî	Bostânî
İğneci	İğneci
Teke Ahmed	Teke Ahmed
Hacı Musa	Hacı Musa
Çeşme Mescidi	Çeşme
Direkli Mescidi	Direkli
Emregölü	Emregölü
Bademli	Bâdemli
Molla Büyük Mescidi	Monla Büyük
Kayabaşı	Kayabaşı
Börekçiler	Börekçiler
Şeyh İzzeddin	Şeyh İzzeddin
Afî	Ahî
Sed	Sed
Kebkebûr-ı Zimmî	Kebkebûr-ı Zimmî
Kebkebûr-ı Müslimîn	Kebkebûr-ı Müslim
Dibek	Dibek
Kurd	Kûrd
Behlûl	Behlûl
Mihriyâr	Mihriyâr
Makramacı	Makramacı
Hendek	Hendek
Kâfir-köyü	Kâfirköyü
Keyyâlin	
Hacı Mansur	Hacı Mansur
Balaban	Balaban
Ahî Tura	Ahî Tura
Valtarin	Valtarin
Eşenhor	Eşenhor
Koyun Pazarı	Bâzâr-ı Ganem
Dellâl Karaca	Dellâl
Celâl Kattânî	Celâl Kattânî
Hacı Arab	Hacı Arab
Yusuf Habbâz	Yusuf Habbâz
Erzurum	Erzurûm
Mevdûd	
Hacı Eshâb	Hacı Eshâb
Papanî	Papânî
Sarâc Sinan	Sarâc Sinân
Hâcendî	Hâcendî
İbn Gökçe	İbn Gökçe
Baklacı	Baklâcı
Öksüzce	Öksüzce
Kızılbey	Kızılbey
Genegî	Kenekî
İmâret	İmâret
Hacı Seydi ve Hacı Tepesi	Hacı Seydi

XVII. VE XVIII. YÜZYIL OSMANLI DEVLETİNDE ANKARA MAHALLELERİ

<b>Kul Derviş</b>	Kul Derviş
<b>Hâtun</b>	Hatûnî
<b>Mukaddem</b>	Mukaddem
<b>Konurca</b>	Konûrca
<b>Kazur Ali</b>	Kâzur Ali
<b>Kiçülü</b>	Kiçili
<b>İmam Yusuf</b>	İmâm Yusuf
<b>Yenice</b>	Yenice
<b>Boyacı Ali</b>	Boyâcı Ali
<b>Hacı Doğan</b>	Doğân
<b>Koçhisar</b>	Koçhisâr
<b>Yenişehir</b>	
<b>Sabunî</b>	Sâbûnî
	Hacı Bayrâm Veli
	Hâcet Depesi

Molla Büyük (Monla Büyük), Kayabaşı, Çeşme ve Direkli mahalleleri XVII. yüzyılın başlarında Avancıklar mahallesinden bölünmüşlerdir.<sup>38</sup> Çok büyük değişiklikler olmamasına rağmen 1720-1722 yılına ait kadı sicilinde bazı mahalle isimleri uzatma harfleri ile okunarak yazılmıştır.

Gayrimüslim Ankara'lıları Ermeniler, Rumlar ve Yahudiler teşkil etmiştir. Mihriyâr, Makramacı, Keyyalin mahallelerindeki zimmilerin Ermeni; Eşenhor, Valtarin ve Kebkebûr-ı Zimmî mahallelerindeki ise Rum oldukları, sicillerde geçen kişi adlarından tahmin edilebilmektedir.<sup>39</sup> 1720-1722 kadı sicilinde bu durumu destekler nitelikte belgeler mevcuttur. "...medîne-i mezbûrede Eşenhor mahallesinde vâki' tarafeyn Rûm Papas Varton nâm zimmîler mülkleri..."<sup>40</sup>, "Medîne-i Ankarada Makramacı mahallesi mütemekkinlerinden Ovakim veled-i Mihail nâm zimmî..."<sup>41</sup>, "Medîne-i Ankarada Mihriyâr mahallesi mütemekkinlerinden iken bundan esbak helâk olan Azrail veled-i Gazel nâm zimmînin..."<sup>42</sup>, "Medîne-i Ankarada Valtarin mahallesi mütemekkinlerinden iken bundan esbâk helâk olan Aydın veled-i Tatur nâm zimmînin..."<sup>43</sup>

Bunların yanı sıra meslek gruplarının adını taşıyan mahalle isimleri vardır. Baklacı<sup>44</sup> Mahallesi (manavlar), Bostanî Mahallesi (Bostancılar), Buryacı<sup>45</sup> Mahallesi (Hasırcılar), Debbâğın<sup>46</sup> Mahallesi (Dericiler), Sabunî Mahallesi (Sabuncular), Börekçiler Mahallesi, Helvâyî<sup>47</sup> Mahallesi, Leblebici Mahallesi bunlara örnek teşkil etmektedir.

Hacı Bayrâm Veli Mahallesi'nin 1601 yılına ait sicillerde, 1784-1830 yıllarına ait Avarız ve Sâlyâne defterlerinde adı geçmezken, 1720-1722 yılına ait şer'iyye sicilinde mahkemeye intikal etmiş davalarda bu mahalle karşımıza çıkmıştır.<sup>48</sup> "...işbu ortâ boylı âçık kaşlı bâ'is-i heze'r-rakam Ali nâm şâbb-i emred meclis-i şer'de medîne-i Ankarada Hacı Bayrâm Veli mahallesi sükkânından olub.....olundı ft 15 min Recebi'l-ferd sene 1133"<sup>49</sup>

Yenişehir ve Mevdûd isimli mahallelere 1720-1722 yılına ait kadı sicilinde rastlanmamaktadır.

<sup>38</sup> Özdemir, *age*, s.82.

<sup>39</sup> Ergenç, *age*, s.57.

<sup>40</sup> BOA, MŞH.ŞSC.d.\_581-0-0\_Ankara (Ankara; 97), belge 149, s.32.

<sup>41</sup> AŞS, 581, s.52.

<sup>42</sup> AŞS, 581, s.50.

<sup>43</sup> AŞS, 581, s.33.

<sup>44</sup> Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 2013, s.78. Bakla: Yeşillik, sebze.

<sup>45</sup> Buriyâ, hasır demektir. Bkz. Devellioğlu, *age*, s.128.

<sup>46</sup> Debbâğ, deri terbiye eden yer demektir. Bkz. Devellioğlu, *age*, s.192.

<sup>47</sup> Helvâyî, helva satan, helvacı anlamını taşımaktadır. Bkz. Devellioğlu, *age*, s. 407.

<sup>48</sup> Özdemir, *age*, s.88.

<sup>49</sup> AŞS, 581, s.18.

## ŞEYMA YAPICI

1601'deki kayıta Hacı Tepesi ve Hacı Seydi Mahallesi bir iken 18. yüzyılda birbirinden bağımsız iki mahalle olmuşlardır.<sup>50</sup> 1720-1722 yılına ait kadı sicilinde de bu durumu destekler nitelikte mahkeme kayıtları mevcuttur. “*Medîne-i Ankarada Hâcet Depesi mahallesi sâkinelerinden iken bundan akdem...*”<sup>51</sup>

### SONUÇ

Ankara ilk çağlardan itibaren önemli ticaret yollarının geçiş noktasında bulunduğundan, önemini daima korumuştur. Merkezde bir cami etrafında çarşı ve bunların etrafında oluşan yerleşim yerleri, Ankara şehrini tipik bir Türk şehri yapmaya yetmektedir. Osmanlı'nın en küçük yönetim birimi olan mahalleler de bu özelliği taşımaktadır.

Anadolu eyalet merkezliği yapan Ankara, en küçük idari birim olan mahallelerden oluşmaktadır. Mahallelerin başında imamlar bulunmaktadır. Osmanlı döneminde Ankara mahalleleri farklı sebeplerle insanların bir araya gelmesiyle oluşmuştur. Bu farklılıkların oluşmasında kimi zaman inanç faktörü, kimi zaman meslek grupları ve bulunulan çevre koşulları etkili olmuştur. Bu farklılıklar, dönemine ait şer'iyeye sicilleri, sâlyâne defterleri gibi kaydedilmiş belgeler sayesinde ortaya çıkarılmaktadır. Yaptığımız çalışmada 1601 ve 1720-1722 yıllarına ait şer'iyeye sicil kayıtlarında geçen Ankara mahalle isimlerine bakılmış ve çok büyük farklılıklar olmadığı görülmüştür. Bununla birlikte değişen mahalle isimleri, mahallelerin zamanla birbirlerinden ayrıldığı ve bazı mahalle isimlerinin okunuşu esnasında harflerin uzatmalarında farklılıklar olduğu görülmüştür. Bazı mahalle isimleri sonradan eklenmiş, bazı mahalle isimlerine ise 1601 yılında rastlanırken 1720-1722 yıllarında rastlanmamıştır. Mahalle isimlerinin kimisi bir şahıs ismini, kimisi mahalledeki caminin ya da bir mescidin ismini, kimisi de bir meslek grubunun ismini taşımıştır. Gayrimüslim tebaanın da kendi inançlarına sahip olan insanlarla, ayrı mahallelerde yaşadıklarını belgeler ve önceden yapılmış çalışmalar sayesinde tespit etmek mümkündür. Elbette bu durum karma mahallelerin olmadığını göstermez. Her biri kendi içerisinde birbirinden sorumlu olan bu mahallelerin sınırları kesin olarak çizilmiştir. Vergi vermekle yükümlü olan reaya yaşadıkları mahalle isimleri ile beraber kaydedilmiştir.

Devlet yönetim sistemi içerisinde küçük bir parça olarak görülen mahalleler birleşerek bir bütünü yansıtmaktadır. Osmanlı iktisadi ve içtimai konulara hâkim olmak için hiç şüphesiz en küçük parça olarak görülen mahallelerin incelenmesi gerekmektedir.

### KAYNAKÇA

#### Arşiv Kaynakları

BOA, MŞH.ŞSS.d.\_581-0-0\_Ankara (Ankara; 97)

#### Araştırma ve İncelemeler

AKYÜZ, Jülide, *Ankara'nın Bütüncül Tarihi Çerçevesinde XVIII. Yüzyılda Ankara* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2003.

ÇADIRCI, Musa, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2013.

DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 2013.

ERDEM, Sargon, “Ankara”, *DİA*, C.3, İstanbul 1991, s. 201-203.

ERGENÇ, Özer, *Osmanlı Klâsik Döneminde Kent Tarihçiliğine Katkı: XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, Ankara Enstitüsü Vakfı Yayınları, Ankara 1995.

<sup>50</sup> Akyüz, *agt*, s.69.

<sup>51</sup> AŞS, 581, s.15.

## XVII. VE XVIII. YÜZYIL OSMANLI DEVLETİNDE ANKARA MAHALLELERİ

ERGENÇ, Özer, “Osmanlı Klâsik Düzeni ve Özellikleri Üzerine Bazı Açıklamalar”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, C.4, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s.32-39.

FAROQHI, Suraiya, *Osmanlı Şehirleri ve Kırsal Hayatı*, çev. Emine Sonnur Özcan, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2018.

HALAÇOĞLU, Yusuf, *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilâtı ve Sosyal Yapı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014.

İNALCIK, Halil, *Devlet-i 'Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2009.

KÜTÜKOĞLU, Mübahat S., *Osmanlı'nın Sosyo-Kültürel ve İktisâdî Yapısı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2018.

ÖZDEMİR, Rifat, *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1986.

ÖZDEMİR, Rifat, “Ankara (Osmanlı Devri)”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.3, İstanbul 1991, s. 204-209.

TABAKOĞLU, Ahmet, *Türk İktisat Tarihi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2005.

TABAKOĞLU, Ahmet, “Osmanlı İçtimâî Yapısının Ana Hatları”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, C.4, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 17-31.

TAŞ, Hülya, *XVII. Yüzyılda Ankara*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014.

TUNÇER, Mehmed, *Ankara Şehir Merkezi Gelişimi (14.-20. YY)*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001.

YEL, A. Murat, KÜÇÜKAŞCI, M. Sabri, “Mahalle”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.27, Ankara 2003, s. 323-326.